

Lönkrögeriet i MalMBERGET,
NORRBOTTEN, Helsingland m.fl.
andra ställen : Hu...

18 A Br. Lönkrögeriet

National Library
of Sweden

LUNNKRÖGERIET.

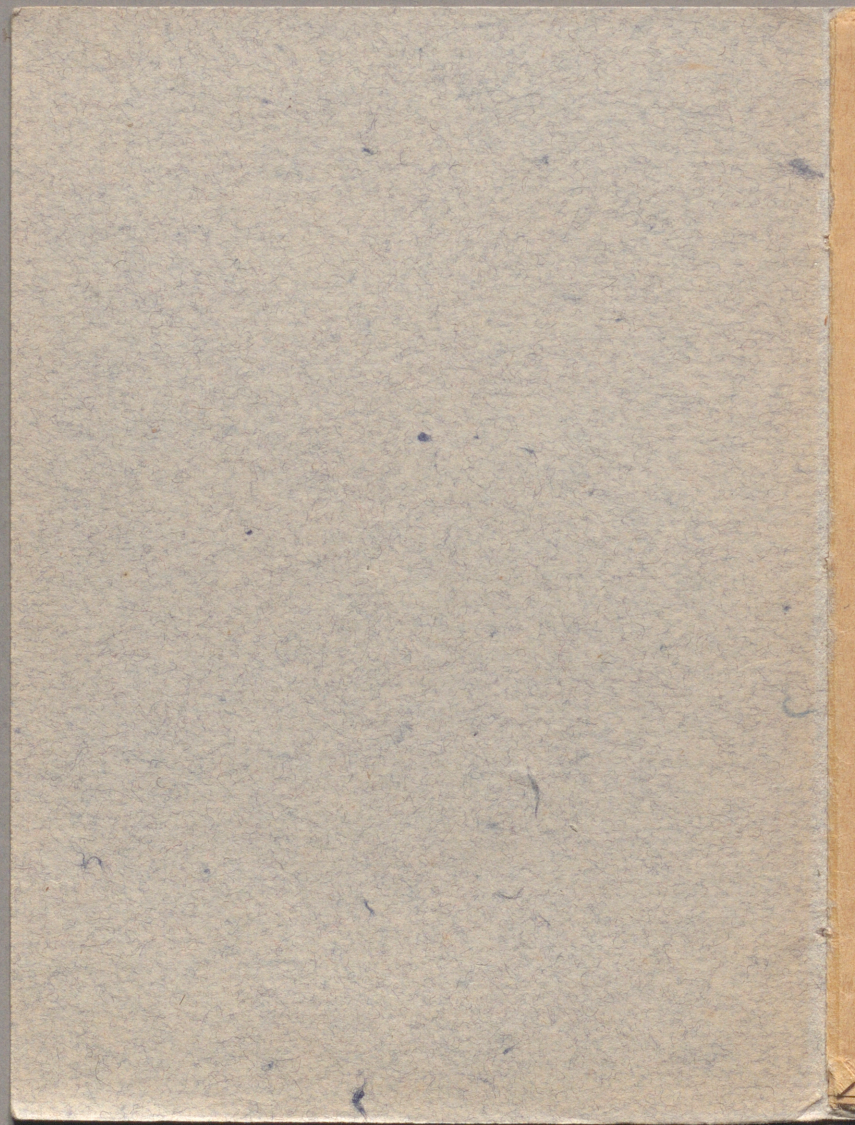
Föreläs.

Attm.

(Bok)

t. 1902.

Stålman 1911

Folkblätt
N:o
(Bv)

N:o 20.

Lönkrögeriet i Malmberget,

Norrbottnen, Helsingland m. fl. andra ställen.

Hur knepigt lönkrögeri bedrifves.

Den stora skandalmånaden Oktober,
då många i landet uppseendeväckande brott
och häktningar gjordes. En svart lista i
våra brottmålsannaler, i hvilken flera
hundrade personer omnämnas.

Pris 15 öre.

Från Svenska Vis- och Småskriftförlaget,
adress: Tomtebodas station (vid Stockholm).

Det hemliga
Lönkrögeriet i Malmberget och Norr-
botten, m. fl. andra ställen.

Lapparne, så män som qvinnor, ha sedan gammalt varit kända för sin böjelse att bringa guden Bacchus sin hyllning. De ekonomiska och sociala förhållandena uppe i lappmarken välla visserligen, att denna kult i allmänhet försiggår utan all yttre pomp och ståt, men den är helt visst ej mindre intensiv och ärligt menad för det, och det vore synd att säga, att icke lappgubben inne i sin kåta på tu man hand med bränvinskaggen gör sig fullt ut lika förtjent af den leende gudomens välbehag som någonsin stamkunderna på våra guldkrogar och varietéer. Också sluta andaktsstunderna i regeln med den dyrkandes fullständiga uppgående i gudomen; eller med andra ord, när lappen fått sitt qvantum satis af bränvin — och han får det lättare och fortare än de flesta andra — är han så absolut frigjord från alla tankar på, föreställningar om och hänsyn till den yttre sinneverlden, att han kan begå hvilken dumhet som helst och är ett viljelöst redskap i handen på den, som till äfventyrs råkar träffa honom i detta tillstånd och vill begagna sig deraf.

Redan i midten af förra århundradet tyckes något rykte härom ha trängt ända fram till k. m:t, att döma af det k. bref af den 3 december 1740, hvarigenom förbud utfärdades för införsel och försäljning af bränvin i lappmarkerna vid vite af 33 rdr 16 sk. b:co och den införda eller försålda varans konfiskering. Det k. brefvet var nog ganska befogadt, ty lapparnes kända oförmåga att tåla spirituosa hade till deras bygder så småningom lockat en hel kår af hänsynslösa geschäftsmakare, hvilka med bränvinets tillhjälp mången gång helt och hållet utplundrade de stackars bacchidyrkarne och beröfvade dem deras penningar och renar. Förordningen var ämnad att sätta en gräns för dessa rofferier och gjorde det väl äfven till en början, men måtte så småningom ha råkat i glömska eller åtminstone icke tillämpats, enär man ungefär jemt 100 år efteråt fann sig föranlåten att genom ett nytt k. bref af liknande innehåll återupplifva det gamla. Detta k. bref, dateradt den 29 november 1839, är fortfarande, då detta skrives, gällande för Lappmarkerna. 6

Men sedan den tiden har, som bekant, mycket förändrats uppe i Lappland. Den med nybruten malm lastade vagnen och jernvägs-spåret, hvarpå den rullar fram, symbolisera i viss mån den nya tid, som runnit upp öfver obygdena och ödemarkerna der uppe. I det

hjern- och muskelarbete, som ligger bakom dessa symboler, har helt visst lappen ingen del, lika litet som det färdiga resultatet i nämnvärd mån inverkat på hans natur eller vanor. Han går fortfarande inne i skogarne med sina renar, röker sin pipa inne i kåtan och beslutar sig endast med tveksamhet och skygghet att för någon gång begagna sig af de nya kommunikationerna. Men på de platser, som utgöra brännpunkterna för den nya kulturen — Gellivara och Malmberget — ha i stället för de tillbakaträngda lapparne kommit täta skaror af arbetare, som lockats dit upp från alla möjliga landsändar genom ryktet om höga dagspenningar och god arbetstillgång. Och i närvarande stund går antalet af de kroppsarbetare, som äro sysselsatta vid jernvägs- och grufarbetena i Lappland, upp till flere tusenden.

För dessa tedde sig till en början talet om förbud att införa sprit närmast som en myt; och vana som de vore — äfven de ordentliga och dugliga bland dem — att under sitt ansträngande arbete någon gång pigga upp de domnande lederna genom förtäring af alkohol, förskaffade de sig, hvar och en på sitt håll, bränvin att användas till husbehof. Till en början gick allt bra; men en dag spreds ryktet, att länsmannen varit framme och gjort beslag på infördt bränvin. Snart fick man

visshet om, att ryktet talat sanning, och det ena beslaget gjordes efter det andra, medan arbetarne, hos hvilka bränvinet anträffats, instämdes till häradsrätten och bötfälldes.

Den i vissa fall så påpassliga åklagaremakten hade härmed visserligen »i sin linda hämmat ett kring sig gripande oskick», men den hade samtidigt gifvit klafven till ett nytt, sju resor värre. Förut hade bränvinet reqvirerats och erhållits per jernväg och det var hufvudsakligen genom att öfva kontroll vid jernvägsstationens godsmagasin som åklagaremakten förskaffat sig kunskap om, när oeh af hven spritvaror reqvirerats, liksom det äfven var i samband med varornas afhemtande från stationen, som konfiskeringen skedde. Nu rann det upp i något ljushufvuds hjerna, att om man blott kunde undgå åklagarens uppmärksamhet vid sjelfva införseln, det sedan ej borde vara svårt att utplantera den förbjudna varan, så att det blefve omöjligt för myndigheterna att upptäcka den. Tänkt och gjordt; vår man reqvirerade ett ansenligt parti bränvin att fraktas, *icke* till Gellivara eller Malmberget, utan till någon af småstationerna i närheten. Derifrån afhemtades det per vagn, per båt, eller Gud vet hur, och transporterades eller »langades» lyckligt och väl till den egentliga bestämelseorten. Och så en afton hviskades det man och man emellan uppe i Malmberget,

att man kunde få bränvin i skogen ej långt derifrån. Man begaf sig dit, smygande i små följen; och mycket riktigt: ett stycke väg inåt skogen fann man en god vän, som — visserligen mot hederlig kontant erkänsla — afstöð smärre eller större quantiteter af den åtrådade drycken, som förvarades i flaskor eller kaggar, hvilka nedgräfts i jorden och täckts med tjocka lager af mossa.

Dermed var uppslaget gifvet till det sedermera i så stor skala bedrifna och till sina verkningar så ytterligt förderfbringande »langningssystemet». Förtjensten var god — man tog ända till 1 kr. för en vanlig ölbutelj, fylld med bränvin — och genom att oupphörligt förändra upplagsplats lyckades man temligen bra reda sig emot kronobetjeningen. Den ene »langaren» dök upp efter den andre och snart behöfde man endast på måfå begifva sig ut i den angränsande skogen för att med säkerhet kunna räkna på att få hvad man ville ha.

Verkningarna af langningssystemet visade sig snart nog. Medan man förut ej kunnat förmärka, att det endast till husbehof anskaffade bränvinet i nämnvärd grad föranledt några missbruk, började nu sådana allt mera framträda. Det var särskildt vid de två gånger månatligen återkommande löneliqviderna, som langarne rustade sig att värdigt och väl mottaga sina kunder. Stora spritlager anskaf-

7

fades och upplades i skogarne. Sedan arbetarne lyftat sina penningar, kommo de i stora skaror dit ut, berusade sig och återvände ofta nog ej förr, än en stor del af deras arbetsförtjenst hamnat i langarnes fickor. Mycket löst folk från trakterna omkring samlades äfven der ute, och kortspel, slagsmål och en mängd oordentligheter förekommo esomoftast. Myndigheterna voro slappa, och om de någon gång ingrepo och lyckades göra beslag, led langaren i regeln derigenom endast obetydlig skada, när de aldrig förvarade större partier på samma ställe.

Emellertid var hela geschäftet naturligtvis förenadt med stor osäkerhet och risk, och detta ökades snart nog i betänklig grad, då arbetarne en dag togo sig för att vägra betala hvad nyss förut erhållits. Denna gång var det langarne, som stodo rättslösa, och, hvad värre var, de gjorde det äfven, då arbetarne, sedan konsekvensen af detta förhållande utdragits, en vacker dag helt enkelt hotade att förstöra spritförråden, derest dessa ej gratis utlemnades till dem. Dertill kom, att å platsep varande nykterhetsföreningar ifrigt och energiskt motarbetade ofoget, som redan nått en häpnadsväckande omfattning. Langarne började allt nog känna marken svigta under sina fötter och med all makt söka upphitta

8

Lönkrögarna stämmas inför rätta,
något nytt sätt för att fortsätta sin inbringande
rörelse.

Sättet var snart funnet, och inom kort voro
de första "ölkåkarna", de egentliga *lönkrögarna*,
i full färd med att inom det nya arbetare-
samhället fullborda det moraliska och ekono-
miska förstörelsearbete, som langarne redan
med sådan framgång påbörjat.

På sätt och vis är benämningen lönkrögare,
som af befolkningen i Malmberget företrädes-
des användes om utöfvare af oloflig ölförsälj-
ning, allt annat än korrekt. Ty i sjelfva ver-
ket bry sig dessa senare endast föga om att
söka dölja sina olagliga åtgöranden, och det
är just deri, att lönkrögaren, utan att riskera
något nämnvärdt, kan öppet importera och
sälja sin vara, som hans öfvertag öfver de för-
utvarande s. k. langarne ligger. Det finnes
helt naturligt intet förbud mot import af öl i
Lappmarken, men för försäljning erfordras
särskild tillåtelse af k. befallningshafvande.
Dylik tillåtelse är emellertid dels ganska svår
och kostsam att erhålla, dels lemnas den al-
drig annat än i betydlig mån inskränkt genom
förbud att sälja i smärre *quantiteter* än t. ex.
30 flaskor. Lönkrögaren, som icke utverkat
sig någon som helst rätt till ölförsäljning, för-
skaffar sig nu stora ölfat, hvilkas innehåll han

men komma ej till tinget. sjelf tappar på flaskor, eller ock inköper han fyllda sådana från bryggeriet. Sedan utminuterar ölet flaskvis a 25 öre stycket. Länsman får t. ex. under sommarens lopp nys om saken, skaffar sig vittnen och instämmer krögaren till närmaste ting. Men närmaste ting inträffar år 1898, när detta skrives, ej förr än i december månad, och under tiden requireras och anländer det ena ölfatet efter det andra, och lönkrögaren stryker arbetarnes slantar i sin ficka, obekymrad om stämningen, som under tiden vederbörligen delgifvits honom. Tingstiden kommer, men den som icke kommer till tinget nere i Gellivara, det är krögaren. Han vet huru litet han riskerar genom att icke inställa sig för rätten och finner med sin fördel förenligt att stanna der han är. Följden af hans uteblifvande blir just ej heller så farlig: 1 kr. 50 öre i böter för förfallolöst uteblifvande från rätten samt föreläggande vid 10 kr. vite att inställa sig vid nästa ting. Så kommer vårtinget, men krögaren försummar äfven detta, dömes till det försutna vitet och ålägges vid högre sådant eller vid hemtnings äfventyr att infinna sig vid nästa ting. Till dess har han emellertid hunnit förtjena så mycket, att han med glädje betalar böterna, eller ock aftjenar han straffet med någon tids fängelse, eller ock — är han sin kos, när rättvisans handtlangare en morgon

komma för att verkställa domen. — Om den kolossala omfattning, i hvilken lönkrögerna i Malmberget för närvarande bedrifvas, får man ett begrepp, då man erfar, att antalet af dem, som der idka oloffig öl- och porterförsäljning, nära nog går upp till ett hundratal och att den, som har tur, på en enda liquid-dag kan för sålda varor få in i sin kassa ända till 800 kr. Då hvarje butelj öl vid partiköp med inberäknad frakt ej kostar krögaren mera än mellan 7 och 8 öre samt försäljningspriset är 25 öre flaskan, blir nettoinkomsten ungefär tvåtredjedelar af hela beloppet, eller sålunda omkring 533 kr. på en enda dag! I regeln slutar lönkrögaren också sitt geschäft först som jembörelsevis förmögen karl.

Bland arbetarne växer emellertid hatet mot krögarna allt mer, utan att dock, tyvärr, någon minskning förmärkes i krogarnes frekventering. Medan goodtemplarne hufvudsakligen söka verka mot superiet genom lugna och fredliga åtgärder, petitioner till kommunalstyrelsen, möten, der propaganda göres för deras idéer, m. m., är det just bland krogarnes bästa kunder som det verkliga hatet spirar fram och väcker tanken på andra medel. Dessa stackars karlar, som veta med sig, att om de blott kunde hålla sig från krogen, de mer än väl skulle kunna försörja sig sjelfva och sin familj, men som nästan regelbundet återvända

från likvid-»firandet» med tomma börsar och värkande hufvud — dessa stackare är det nog egentligen, som i ögonblick af ursinniga sår-vetsqual och medvetna om att bättring på annat sätt ej står att få, kommit på den tanken att *med våld utrota* lönkrögeriet. Tanken tog sig uttryck i gerning redan förliden sommar, då ej mindre än tre särskilda gånger inbrott föröfvades i lönkrogar och inneliggande lager förstördes, hvarförutom en fjerde gång en hel kåk med lager sprängdes i luften med dyvamt!

Egendomligt nog fingo dessa tilltag inga som helst efterräkningar, ehuruval de, åtminstone i två fall, anmäldes till åtal hos vederbörande myndighet.

Må hända var det i viss mån förhoppningen, att hvad från myndigheternas sida tolererats i fjol äfven skulle gå för sig i år, som gjorde, att arbetarne den 6 sistlidne juni på aftonen gjorde sig skyldiga till det tilltag, som sedermera omtalats i pressen under benämningen »upploppet» eller t. o. m. »upproret» i MalMBERGET. Sagda afton tågade en arbetarskara, som snart nog uppgick till omkring 1,500 man, från krog till krog, beredde sig, der man vägrade tillträde, sjelf väg genom att sönderbryta dörrar och väggar, sönderslå fönster m. m. och bemäktigade sig all der förvarad sprit, ^{äl} och porter, som utkastades och för-

stördes. För hvarje ölfat, som kom utruån-
de, eller öllåda, som utkastades, uppgaf mäng-
den väldiga hurrarop, man entusiasmerades allt
mer och mer, och sedan omkring 20 lönkro-
gar sålunda under stormande glädjeyttringar
expedierats, tågade en styrka på omkring 200
man långs jernvägsspåret till Gellivara, der
förstörelseverket en stund fortsattes. Efter en
kort men fredlig diskurs med den först efter
sista kåkens stormning tillstädeskomne läns-
mannen skildes de kvarvarande åt i lugn och
ro, uppenbarligen nöjde i medvetandet om att
denna gång ha anställt en razzia, som åtmin-
stone för någon tid borde verka hämmande
mot olagligheterna.

Men hade platsmyndigheterna under den
gångna tiden och jemväl under sjelfva utfö-
randet af förstörelseverket slumrat, så tycktes
de efteråt så mycket mera vilja taga skadan
igen. Dagarne efter »upproret» hölls det ena
polisförhöret efter det andra, en mängd häkt-
ningar företogs, och snart sutto nio arbetare,
inom lås och bom i Luleå länshäkte i afbidan
på blifvande ransakning.

Denna egde rum vid urtima ting den 17—
20 juni, hvarvid åklagaren, t. f. länsman Bruno
Lomm, å samtliga de häktade yrkade ansvar
för hemgång, skadegörelse och uppror. Ge-
nom sistnämnda dag afkunnadt utslag förkla-
rades sju af de tilltalade skyldige att fortfa-

rande i häkte häfnas, medan de båda öfrige, mot hvilka intet som helst i målet förekommit, släpptes på fri fot. Vid detta ransaknings-tillfälle hördes ett 30-tal vittnen, och af deras berättelser framgick otvetydigt, att några af de tilltalade — såsom dessa äfven delvis erkände — gjort sig skyldige till skadegörelse och hemgång. Deremot hade man svårt att förstå, hvari egentligen det förmenta upprorsbrottet skulle bestå. Visserligen tycktes det framgå af några vittnesmål, att ett par tillstådesvarande extra polismän skulle ha satt sig emot folkets tilltag, men deras ingripande tycktes dock ha varit påfallande lamt och ingalunda af beskaffenhet att förändra de begångna förseelserna från att vara hemgång, och skadegörelse — som enligt lag straffas med böter eller enkelt fängelse i högst 6 månader — till att bli upprorsbrott, för hvilket lagen stadgar som påföljd straffarbete från 2 till och med 10 år. Känslan af det, åtminstone från deras synpunkt, orätta i att deras häktade kamrater må hända med många års frihetsförlust skulle nödgas försona hvad de sjelfva ej kunde annat än anse såsom ett ur moralisk synpunkt fullt berättigadt företag eggade de öfriga arbetarne till att på ett verksamt sätt söka bispringa de tilltalade. Man höll möte i »berget» och beslöt enhälligt att från Stockholm söka erhålla juridiskt biträde i rät-

tegången, man samlade ett ganska kompakt bevismaterial till de anklagades fördel och rustade sig öfver hufvud taget på allt sätt för att bringa kamraterna erforderlig hjälp.

Resultatet af dessa ansträngningar uteblef icke heller. Vid påföljande urtima ting, den 8—9 juli, försattes ytterligare fyra af de tilltalade på fri fot, och vid det derpå följande, i dagarne afslutade tinget minskades de häktades antal, hvilket genom nya åtgärder från åklagarmaktens sida uppgått till in alles 13, ytterligare, så att efter dess slut endast fyra man åtföljde fångtransporten till Luleå.

Den bevisning, hvilken från svarandesidan med detta resultat förebragts, må väl kallas i sitt slag märklig. Genom den samma har nemligen med otvetydig klarhet framgått, att i sjelfva verket de förmente upprorsmännen, långt ifrån att vilja trotsa den offentliga myndigheten, tvärt om trott sig handla i full öfverensstämmelse med dess uttryckta önsknin- gar och att det påtagligen varit de å platsen varande representanterna för den offentliga myndigheten, hvilka sjelfva, om ej formligen anstiftat, så dock i hög grad uppmuntrat till och medelbart framkallat hela det beryktade »upproret i Malmberget».

Om två personer af allmogeklassen uppe i Norrland råka i dispyt med hvar andra om

något förhållande, hvilket som helst, mellan himmel och jord, och den ene af de två kan som stöd för sin mening åberopa »länsmans» uttalande i frågan, torde man kunna våga tio mot ett att det blir han som går segrande ur striden. Hvad länsmän har sagt, det är der uppe så godt som kungsord, och hvad han gör, det är rätt — om också då och då icke ur teoretisk, så dock alltid ur praktisk synpunkt, och det är ju dock det viktigaste. Länsmännens myndighet — i subjektiv och objektiv mening — tilltager i regeln i samma mån som afståndet ökas mellan hans distrikt å ena samt den plats, der den öfverordnade administrativa myndigheten i länet har sitt säte, å andra sidan; ett förhållande, som mycket väl kan förklaras deraf, att folket derigenom i regel föranledes att med sina angelägenheter i första hand vända sig till länsmannen, då ju annan myndighetsperson ej på långa afstand finnes att tillita.

Är detta riktigt, så är det äfven helt naturligt, att länsmännen uppe i lappmarkerna, kanske mera än på något annat ställe, åtnjuta oinskränkt auktoritet hos folket. Så var åtminstone förhållandet, innan jernvägen kom till stånd der uppe och underlättade kommunikationerna med residensstaden Luleå, och traditionerna hålla nog i sig ännu. »Lapphöfdingarne», som de kallas, äro så godt som

suveräner, hvar inom sitt distrikt; och om de såsom sådana också icke alltid äro älskade, så ha de så mycket oftare vetat göra sig fruktade, någon gång hatade och alltid — åtlydda.

När man bland arbetarne i Malmberget diskuterade frågan hvad som borde göras för att motarbeta lönkrögeriet, framkom naturligtvis snart nog förslag om att man borde vända sig till länsmän för att höra dennes mening i frågan. Förslaget antogs, och man skickade deputerade till kronolänsmän N. J. Lomm. En af dessa deputerade, arbetare P. Appelberg, hördes vid ransakningstillfället den 9 juli med de för uppror häktade såsom vittne i målet, dervid han, enligt hvad häradsrättes protokoll utvisa, berättade och tog på sin aflagda ed följande:

Wittnet hade någon gång under sommaren 1895 i egenskap af ledamot i en komité, tillsatt af arbetarne i Malmberget för att söka medel att utrota lönkrögeriet, besökt nuvarande åklagaren, länsmän N. J. Lomm, dervid vittnet af honom, på fråga hvad i antydt afseende vore att göra, erhållit ungefär följande svar: »Myndigheterna äro vanmäktiga, men arbetarne sjelfve borde kunna göra något; om de det gjorde, skulle jag vara så slapp som helst och icke göra något åt det, och nog vore det en välsignelse om det skedde».

upproret i Malmberget.

å. väl vittnet som de personer, för hvilka vittnet inberättat detta Lomms sedermera bland arbetarne allmänt kända svar, hade tolkat detta derhän, att de ansett våldsamma medel från arbetarnes sida gent emot lönkrögarna vara i öfverensstämmelse med å platsen varande myndigheters önskan.

Ett annat vid samma rättegångstillfälle afhördt vittne, f. polismannen G. W. Sundberg, berättade bland annat, att han vid ett tillfälle, ungefär en månad före det nu åtalade upploppet i Malmberget, åhörde hurusom t. f. kronolänsman Bruno Lomm till en skara arbetare af omkring 15 personer på deras förfrågan huru man borde förfara för att få bort lönkrögarna, högt och tydligt afgaf ungefär följande svar: »Det vore bäst att taga allt ölet och dryckesvarorna, ge krögarna stryk och drifva dem härifrån; riktigt lagligt är det ju inte, men någon fara att göra det är det inte heller», samt att detta yttrande, hvilket, enligt hvad vittnet hade sig bekant, blifvit utspridit inom vida kretsar bland arbetarne, hos dessa liksom hos vittnet väckt den föreställningen, att våldsåtgärder från arbetarnes sida mot lönkrögarna skulle komma att af platsmyndigheterna gillas och lemnas obeifrade.

Att länsmannens yttrande föll i god jord framgår tydligt nog deraf att redan påföljande natt en lönkrog plundrades och förstör-

Lönkrögerierna i Malmberget. 2

des af arbetarne. Och det dröjde, såsom vittnet anmärkt, knappt en månad förr än det stora »supproret» gick af stapeln.

Om icke en viss försyn fogat så, att länsmännen derunder uppehållit sig å annan plats kunde lätteligen sakerna ha fått en helt pikant vändning. Ty så stark var folkets tro på att det i sjelfva verket var länsmännen, som stodo bakom och som föranstaltat hela upptåget, att om någon af dessa myndighetspersoner under stridens hetta uppenbarat sig bland mängden, han sannolikt skulle ha mottagits med hurrarop af denna och, nolens volens, korats till dess anförare i kampen mot olagligheterna. Den förtroendeposten hade må hända dock blifvit något genant att bekläda för den blifvande åklagaren!

Nu ville emellertid en tillfällighet att ingendera af länsmännen var närvarande bland mängden under de dryga två timmar, som oroligheterna varade. Att arbetarne, hvilka hade sig bekant att åtminstone den ene länsmannen just då vistades ett kort stycke derifrån, i denna tillfällighet trodde sig spåra påfallande likhet med en tanke, må man mindre förundra sig öfver; ej heller är det egnadt att väcka förvåning, att man sedermera vid försöket att något tydligare särskilja denna tankes konturer, kommit att identifiera den med ett tyst, men därför ej mindre uppriktigt

menadt medgifvande från vederbörandes sida. De bland arbetarne, hvilka redan vid våldstillfället inlade en dylik betydelse i länsman-
nens frånvaro, styrktes i sin uppfattning om myndigheternas ställning till saken ytterligare derigenom att — såsom i målet väl ett 30-tal vittnen intygat — åtskilliga polismän med ord eller gerning deltog i våldsamheterna, medan de öfriga, på ett undantag när, under hela
appträdet stodo med armarne i kors och sågo på.

Emot två eller tre af de närvarande polis-
männen ha af målsegande angifvelser inlem-
nats till länsmännen Lomm för delaktighet i
de åtalade förseelserna. Men oaktadt flere
vittnen haft åtskilliga graverande omständig-
heter att framlägga mot polismännen, ha an-
gifvelserna ännu ej föranledt till någon åtgärd.
Såsom förhållandena för närvarande äro gestal-
tade (när detta skrives), är någon bättring *icke*
att vänta. I stället för att ha tagit varning
af det skedda, ha lönkrögarne tvärtom i följd
af de stränga åtgärder, som vidtagits mot vålds-
verkarne, känt sig mera säkra. De ha sett, att
de — och i följd deraf på sätt och vis jem-
väl de olagligheter de bedrifva — ha ett kraf-
tigt skydd i samma lagens väktare, som stå
maktlösa gent emot deras egna lagbrytelser.
Och i närvarande stund torde lönkrögarnes
antal vara större och deras lager af sprit och

dryckesvaror ansenligare än någonsin förut — förhållanden, som med oförtydlig beviskraft ådagalägga nödvändigheten af en ändring till det bättre af den otidsenliga och ur alla synpunkter olämpliga speciallagstiftningen för våra dagars Lappland.

Ett Vaxholmsminne.

Upptecknad efter verkligheten.

När jag var barn, och äfven under ynglingaåren, hade jag tillfälle att af gamla personer höra många intressanta berättelser om gamla Vaxholm och skärgården. Som jag tog ett godt minne och har det i behåll ännu, är jag så lycklig att kunna återgifva ett och annat af hvad jag då fick höra.

I forna dagar under 1810-20-30- och 40-talen var Vaxholm en liten trefflig handelsstad, ja, ofta nog en riktig marknadsplats för varor, i flesta fall bestående af spanmål, framför allt råg och korn. Denna spanmål ditfördes af uppländingar, sommartiden med skutor och vintertiden med stora karavaner af hästar och åkdon. Der funnos flere stora handelshus, hvilka uppköpte eller tillbytte sig denna spanmål. Deras afnämare var i första rummet den stora omgifvande skärgården.

Lönbrännerierna i gamla tider.

Icke så litet spannmål gick dock till de många små s. k. husbehofsbrännerierna, hvilka med eller utan rättigheter brände bränvin, synnerligen på 1820-30-talen. Det var vid denna tid, som lönbrännerierna florerade i Sverige och icke minst i Vaxholm och Stockholms skärgård. Dessa lönbrännare med sina brännerier voro ofta utsatta för beslag, men högst sällan lyckades det vederbörande i sitt lagliga och vällofliga företag att öfverraska dem. Enighet var så stor, att den ene hjälpte den andre att dölja sina mystiska förehafvanden; alltid var det någon, som var vaken och hade godt väderkorn. Under det landsfiskalen var halfvägs mellan Stockholm och Vaxholm, hade bränneriernas egare ett stycke ute i sjön hunnit nedsänka sin bränvinspanna med apparater och attiraljer, så att icke ett spår var synligt efter bränneriet. Det brändes i s. k. brännhus, brygghus eller sjöbodar, ja, äfven i underjordiska källare.

Bland dem, som använde sin djupa källarhåla för sådant ändamål, var en fiskare på Ekudden, hvilken aldrig blef ertappad. Han hade så klokt inrättat sitt lilla lönbränneri, att röken från detsamma gick upp genom kökskorstenen. Man såg, att det rökte dagligen och stundligen, och kom man in i köket, stod

alltid en kaffepanna på elden och puttrade. Hela bränneriet var att likna vid en lönlåda, ty man kunde icke observera hvarken ingång eller utgång. Hvar var den då? Jo — under köksgolfvet. I detsamma fanns en lucka och från denna kom man ner i bränneriet. Denna lucka var så väl inpassad mellan golftiljorna, att den för den oinvigde alltid blef fullkomligt osynlig, synnerligen som golfvet dagligen beströddes med friskt, hackadt enris.

Otaliga gånger måste vederbörande förrättningsmän återvända till Stockholm med »långa näsor» och oförrättadt ärende.

Men trots det olagliga i detta bränvinsbrännande förekommo högst sällan några egentliga oordningar inom samhället; man lefde ett lugnt, fridfullt och patriarkaliskt lif, hvilket i hög grad öfverskyldde felen.

Hur knepigt lönkrögeri bedrifves.

I Helsingland florerar lönkrögeri i lika stor skala, som i Norrbotten, om icke mera, åtminstone intill år 1898, då undertecknad vistades der. Man hade då ännu i friskt minne den stora Delsboligan, för hvilken fjerdingssmannen Johanson-Knifven var anföraren. Ensamt från Delsbo socken häktades i alles 32 personer,

och från ett hemman häktades både bonde, hustru och söner, så att icke en enda kutte fans kvar i gården. Alla forslades till Hudiksvalls cellfångelse.

Delsboligan inför rätta såg jag uti Hudik stå.

Mycket var derom berättat, dagen skulle ej förslå.

Jag såg "Sylen", jag såg "Lure", Klasmor såg jag äfvenså,

Klasan, denne mörke Thure, såg jag bredvid Knifven stå.

Det fans knappt någon paragraf i strafflagen utan denna Delsbo- eller Drinkareliga var anklagad för.

Fjerdingsmannen, eller Knifven sjelf, var anklagad för 30 brott, bland dem 3 mord, 10 inbrottsstölder, bedrägeri, förfalskning, lönkrögeri m. m. Af dessa 30 brott påtog han sig de värsta, men nekade märkvärdigt nog till de mindre brotten.

Orsaken till all denna rutenhet i en enda socken var helt och hållet lönkrögeri, som florerat der i denna undangömda vrå i många många år, intill dess allt kom i dagen genom »Knifvens» häktning och bekännelser på de andra. Vid Ljusdal, strax intill Delsbo, fans icke mindre än 13 ökända bränvinslangare. Så fort en resande steg ur tåget, frågade de genast om han var törstig och behöfde köpa »vatten?» 30 öre halfbuteljen. Eller ock fero de med sparkstöttingar långt utåt landsbygden och frågade i bondgårdarne om det behöfdes

någon »Aseptin». En gång vid det tåget stannade i Ljusdal, sålde en langare till en fin herre 1 liter konjak, som langades in genom fönstret. betaltes med 3 kr. Men när tåget hastigt sattes i gång och herrn skulle börja dricka, befanns innehållet i buteljen bestå af vanligt vatten, hvarpå var släppt — urin.

En langare såg jag, han hade förut varit rallare vid jernvägen, hette "Smålandskalle"; men sen arbetet tog slut, slog han sig på att gå omkring och sälja bränvin till höger och venster och antastade hvem han kunde komma åt, till och med länsmannens drängar. Han hade en mycket stor rock på sig och den var alldeles, från nederst till öfverst, fullproppad med bränvinspluntor, så att om man slagit på karlen med en stör, så skulle 50-tals flaskor legat i kras och han sjelf kunnat drunkna i sin medförda bränvinsflod.

I närheten af Piteå fans en torpare. Hvar och en som gick in i hans stuga och satte sig på en stol fick först betala 10 öre, och sen blef han bjuden på en sup för det han — tittat in. Länsmannen kom en gång dit och satte sig på stolen, för att göra "beslag", och betalte 10 öre, men fick ingen sup, kunde således ingenting göra.

Vid Luleå gamla stad ägde en torpare en ganska fet gris. Hvar och en, som kom och såg den, fick betala 10 öre. Men blef sedan bjuden in i stugan »på en sup», som det hette på vänskap, för att han tyckte om den förträfflige grisen, och det kom folk från alla håll att se den grisen.

Vidare funnos kringresande klocksackrare, som genom att drifva priset på en klocka så högt som möjligt, »bjödo» på bränvin laget om.

Äfven fans det andra nidingar som kunde hos en lapp tillnarra sig en ren, värd 15 a 20 kronor, för en sup eller högst en liter bränvin. Det hette blott att den som vallade renarne hade »mistat den».

På ett ställe i en skog utanför Sundsvall stod ett svartklädt fruntimmer och pekade till den ankom-

mande att han skulle lägga 2 kronor på en sten vid ett stort träd och taga upp ett plakat. På det plakatet stod skrifvet till hvilken klippåla han kunde vända sig för att — hitta en liter bränvin, som någon tappat der, o. s. v.

På ett ställe i Härjedalen fanns en häst pålastad med bränvin. Den gick från gård till gård åtföljd af en gammal gumma. Hvar och en, som tog hand om gumman och satte hästen en stund i sitt stall och lemnade lite skydd och mat åt hästen och nedlade 2 kronor i gummans sparbössa, fick ta ur hästens säck gratis 1 liter bränvin för sin gästvänlighet.

En tvetydig existens hade slagit sig på att handla med spatserkäppar. Bland käpparne funnos ock de, som voro ihåliga och fyllda med bränvin eller konjak. En annan tog 2 kr. 50 öre för ett par 50-öresstrumpor. Trots detta höga pris gingo strumporna bra åt, ty i hvarje par var inlindad — en liter bränvin. I brist på bränvin köptes Eau de Cologne.

) På detta och alla andra möjliga och omöjliga sätt florerar lönkrögeriet, i synnerhet i det nordliga Sverige, och i synnerhet i de djupa skogarne, der lagens väcktare antingen blunda och sjelfva stundom dricka ur buteljen, eller ock ha svårt att komma åt langarne.

Att förtjensten på lönkrögeri är stor, kan slutas af att om en "langare" requirerar 20 liter bränvin t. ex. från Dufnäs (i Dalarne) så har han det för omkr. 80 öre litern och 3 öre i frakt. Men det finnas bönder eller hemliga storlangare, som beställa vid Hornsberg (beläget strax vid Tomtebodas station, Stockholm). Der ha de det för 50 a 60 öre litern. Men mindre än 250 liter säljas ej der på en gång. Fås då 2 a 3 kr. litern igen, så blir det en ofantlig vinst. — Nu utminuteras det ofta på så sätt att pengarne t. ex. 2 kr. betalas i smyg ute i en lada, så att ingen ser det, och så gå de in i stugan, der det heter att de fått "främmande", och behöfva låna en liter bränvin, o. s. v.

Den minnesvärda skandalmånaden

Oktober, i seklets slut,

då komminister, Segerberg i Lund, mördaren Salroth i Johanneshus, doktor Pallin i Eskilstuna, löjtnant Åsbrink vid Stockholms brandkår m. fl. andra större förbrytare häktades. Samt dessutom flera hundra andra uppseendeväckande häktningar under året.

Ej girighet — men rusdrycker, eller ock ett "förfinadt" lefnadssätt, äro i vår tid orsaker till de alla flesta brott.

Då detta i seklets slut (Nov.) skrives, ha under de senaste veckorna slag i slag följt afslöjanden af mer än vanligt uppseendeväckande brott. Inför denna lavin ha till och med sports symptom af allmänare oro, som i pressen utformats till eftersporjande af företeelsens mera allmänna orsaker.

Vårt anteckningsmaterial, som omfattar tiden från innevarande års början, blef allt för öfverväldigande, om vi från årets början skulle anteckna alla i Sverige gjorda brott. Vi ha därför börjat först vid 1 juli, och som läsaren finner, har listan ändock blifvit förfärande stor.

I juli konstateras försvinnning och förfalskning efter afidne kamrern i Engelholms sparbank, Carlberg. Sergeanten F. O. Ekström vid Norrlands artilleriregemente häktas för växelförfalskningar. En bokhållare J. V. Viklund i Stockholm ransakas för förskingring. I Tranås häktas en arrendator A. E. Andersson för växelförfalskning. En lägenhetsinnehafvare C. O. Pettersson i Kumla socken anhälles för reversförfalskning. En inkasserare Kristensson-Risberg i Stockholm rymmer, men häktas senare för för-

skingring. Skohandlaren Franzén i Kumla häktas för växelförfalskning och en Moses Grossman i Stockholm för förskingring. Vidare talas om, att en handlande Janne Andersson i Helsingborg rymmer för skuld och i Köpenhamn säljer annan person tillhörig segelkutter. En agent G. A. Johansson, som tidigare skall ha varit klädesfabrikör i Norrköping, dömes i Stockholm för tillgrepp af en kappsäck. Under samma månad förekommer, att en 25-årig arbetare, f. d. sappers, i Motala landsförsamling i rusigt tillstånd begär dräp; att en 12-årig erkänner sig ha utlagt stenar öfver skenorna på Upsala—Geflebanan och att en handlande Engholm i Örebro dömes till straffarbete under 8 månader för af hämd gjord förstörelse af träd i stadsfiskalens trädgård.

I augusti omnämnes, att en backstugusittare Johansson i Björsäter, Skaraborgs län, efter förtäring af spritdrycker med flera knifstyng dräpt en person, som kallats "Lump-Karl". En tattare Kimberg i Boråstrakten har af personlig hämd med knifstyng i magen afdagatagit en sotaregesäll Reiz. En arbetare Hillergren i Jämtland — om hvilken likvisst påståtts, att han icke förut ansetts fullt normal — har strypt sin fästmö och kastat hennes kropp i en sjö samt derefter begått sjelfmord. En plogsmed Tunberg från Forsbacka dräpes under slagsmål. I Jerfsö har en 18-årig mjölnarson skjutit en person med namnet Svartpelle.

Under samma månad häktas: för förfalskning och stöld folkskolläraren Elg, kamrer i Säfsjö sparbank — nipperhandlarskan Schill-Teander i Dalby (Skåne) för flere växelförfalskningar — f. handelseleven Isberg i Stockholm, som uppgifves vara son till en afidens grosshandlare, för bedrägeri — extra postvaktbetjenten S. Norling i Ljusdal för brefstölder samt — de första sex i den stora ligan i Helsingland, hvars medlemmar stå som misstänkta för kyrkstölder och flere andra brott. En soldathustru från Elfsbyn dö-

mes för att ha uttagit bref mot förfalskadtt kvitto och en e. o. postexpeditör Fahlström för tillgrepp af bref, som han trodde innehålla penningar.

Denna månads krönika börjar också de allvarliga och i sin art för rättstillståndet karaktäristiska domstolsanteckningarna i Philipska rymnings- och förfalskningshistorierna samt i målen mot rektor Kerfstedt och dr Schmidt-Storjohann.

För september mäla tidningarna om dråp med knifskärning på en timmerman Svensson å Markvardsgatan i Stockholm — om ett mord i Nosaby, Kristianstads län, begånget af en arbetare Eliasson af svart-sjuka — om att en husar Gullstrand utanför Ystad tilldelat sin hustru ett knifstyng i bröstet — att invid Karlshamn stenhuggaren Gummesson dödadts med knifhugg och — att hästbytaren Wallbom i Jemtland häktats för mord och andra brott.

Vidare omtalas, att f. d. poliskonstapeln Samuelsson i Stockholm häktats för inbrottsstöld — att hustrun till en arbetare vid Rörstrand förfalskat lånehandlingar som inlemnats till riksbanken — att förrymde förtroendemannen i Borås arbetarekommun Andersson-Holmqvist häktats för förskingring ur kassar, som han haft om hand — att stationsbiträdet Sture Björkman häktats för järnvägsbiljettförskingring — att arbetsförmannen S. J. Andersson rymt från Malmberget med 4 tusen kr., som tillhört det arbetslag hvars förman han varit, men strax efter häktats, och — att afvikne maskinisten G. A. Carlsson häktats därför att han under sin anställning vid tvångsarbetsanstalten i Norrköping tillgripit af fångarna förfärdigade arbetsalster såsom tröjor m. m. En hustru Hultgren, som med värjemålsed sökt fria sig från laglig påföljd för sin elaka tunga, dömes af Hammarkindsrätten i Östergötland för att dervid ha begått mened. På september månads redan allttör stora kento böra vi ytterligare annotera notisen om en kyrkstöld i Nederkalix och den påminnelse om Persson-Blondins fader.

mord, som erhöles, då gerningsmannen afled i fängel-
se, samma dag hans nådeansökan skulle af högsta
domstolen prövas.

Skandalmånaden oktober.

Krönikan för oktober månad, som ännu icke är af-
slutad, har många anteckningar äfven för brottssa-
ker, som glömmas snart utanför den trakt, der de
timat. Handelsresanden Cederlund rymmer efter att
ha förskingrat 5,600 kronor från en fabriksfirma i
Vesterås. F. d. brandsoldaten Aspeqvist i Stockholm
har begått växelförfalskning. Två pojkar i Halmstad
och elever vid allmänna läroverket derstädes söka
försvinna, sedan de tillgripit minst 300 kronor ur ett
kassaskåp, tillhörigt den enes — en tolfårings —
fader. I Bäckebo häktas brukaren Börjesson för att
han under torgdagen derstädes med knif misshandlat
en annan person, så att denne afidit. I Eskilstuna
anhålles en arbetare som förvunnen till tvegifte. I
Stockholm dömes en f. d. handelsbokhållare, som vis-
serligen förut varit straffad, men som påstås äfven
inpå sista tiden ha varit en driftig agent, för till-
grepp af en till 3 kronor värderad jernsäng. Han
hade, enligt eget påstående, gjort tillgreppet, därför
att han behöfde bränvin. I Grödinge, Stockholms län,
misshandlar ett tjuguarigt fattighjon J. H. Karlsson
annan person, så att denne dör. För alldeles samma
slags brott, men under vida värre omständigheter,
wisstänkes och häktas i Stora Tuna i Dalarna en
20-åring Schedvins Gustaf Olsson. Vid Barläst på
Gotland mördar en 60-årig arbetare under ohyggliga
omständigheter sin 65-åriga hustru och vill motivera
detta med, att hon varit honom otrogen. För mord-
försök dömes en maskinist J. Magnusson vid Riddar-
hyttan. Arbetaren Brunsell i Myra dömes för att
med revolver ha nedskjutit en annan arbetare. En
pensionerad skollärare Svante Johansson anhålles i

Strengnäs för stöld af fruktträd och bärbuskar i en handelsträdgård.

Inför Stockholms rådhusrätt gifver en trettonåring tillgrepp af pengar, af hvilka han enligt eget påstående gifvit fadern en större del, anledning till anstötligt uppträdande inför rätta, särskildt från gossens moders sida. Som misstänkt för mord häktas en grufarbetare Örnberg i Persberg. F. bagaren Meijer från Tullstorp i Skåne inburas för bedrägeri i konkurs och mened.

De stora och särskildt bedräffliga numren för oktober återstå att nämna. Stadskomminister Segerberg i Lund häktas för förskingring och bedrägeri under synnerligen svåra omständigheter. Blott fyra, fem dagar efter kommer det upprörande meddelandet om det ohyggliga rånmordsdramat vid Johannishus, begånget af en 20-årig yngling, Salroth, anstald som stationsskrifvare vid Vexjö—Ronneby jernväg, för att åtkomma stationskassan — 300 kronor. Vi hade ännu icke hunnit erfaras, hur vidunderligt ohyggligt detta stationsskrifvaren Salroths död utförts, innan blixten slog ned på ännu ett håll och slet blicken till det uppseendeväckande meddelandet om doktor Pallins häktning och upprullandet af försäkringsskandalen i Eskilstuna. Och medan det ännu pågick blott som en början, följde här i Stockholm löjtnant Åsbrinks häktande för växelförfalskning, samt nu senast underrättelsen om stadsfullmäktigeordförändens i Tors-hälla, grosshandlaren och fabriksidkaren K. E. Anderssons sjelfmord, sedan han förskingrat honom anförtrödda sparbanksmedel.

Kort derefter afslöjades systrarne Johanson och Ohlson, hvilka hade en mindre fotogén- och besättningsaffär å Hornsgatan, hvarvid det kom i dagen att de på högst finurliga sätt gjort sig skyldiga till ett tjugotal stölder och bedrägeribrott. Den förra, nemligen Johanson, var så kallad fästmo åt en hos dem inneboende ångslupskaptan, & en af Ulfersda-

båtarne. Kort derpå bedrog kontorsvaktmästaren Erik Lind Bergsunds mekaniska verkstads sjuk-kassa på 1,030 kronor, fick 2 år 7 mån. straffarbete. Biljettförsäljaren vid Saltskog förfalskade biljetter, fick straffarbete i 5 år. Några dagar efter förfalskades biljetter i Malmö af kontorsbiträdet C. U. Hägg-Johanson.

Alla dessa brott och förseelser hände i Sverige radvis från den 1 juli till omkring 1 nov. Således på 4 månader. I sanning en mörk lista, och häri äro ej inbegripna en hel mängd själfmord och andra missgärningar som under samma tid hände. — Vi ha, som läsaren särskildt torde märka, icke på vår lista upptagit andra missgärningar än sådana, som inför lag kunna åtalas som brottsliga. Det finnes andra, särskildt t. ex. själfmord under sådana omständigheter, som nu senast handlanden Ulander och fröken Eken-gren begingo, som visserligen vittna mycket varre om det moraliska tillståndet, än många af de här ofvan anförda kollisionerna med strafflagen.

Nu böra vi dock erinra om, hvad särskildt hvarje svensk tidningsman väl känner, att våra svenska tidningar fullständigare än kanske något annat lands press uppsamla och återgifva brottsaktnotiser från hela det egna landet. Detta vare sagdt till någon tröst och värn mot förhåvelser, som kunna framkomma från något grannland. Men alldeles oafsedt sådana jämförelser, innebär dock det utdrag ur vår brottmålskrönika, som vi nu meddelat, en allvarlig uppfordran till alla dem, som något i sådan väg för-må, att jämföra sina erfarenheter, söka upptäcka orsaken och anvisa bot.

- Arvenskapsboken, hufvudgrunden för alla fysiska böcker,
 med affelsekalender. 80 sidor stor. 75 öre.
 Hymens bok, med bilder, förseglad. 56 sid. 60 öre.
 Resebeskrifning, af Chronwall, öfver Sveriges städer. 30 öre.
 Rosor och Törnen, en författares lif i 20 år, 48 sid., 30 öre.
 Poetiska Fjärilar, af Chronwall. Innehåller de bekanta styc-
 kena Tidens oro, om den dagliga striden på alla områden. Ur-
 verldens sol. Nyårsnatten. Ljusets seger i Norden. Årstiderna
 vid Ulfundasjön, vid Stockholm. Fjärilens och Menniskans
 utveckling m. m. Utkommen i måntusen ex. 48 sid- 40 öre.
 Stjernedikter, af Chronwall, om planeten Mars. Solsån-
 gen, Jordklotsången, Stjernerymden eller den högre
 skapelsen. Den vackraste bok, som fört skrivit, borde läsas
 af en och hvar, för att få en inblick i den skapelse, som höjer
 sig öfver allt annat. Denna bok, 48 sidor, är af författaren satt
 till så lågt pris som 40 öre, blott för att den skall kunna ned-
 tränga till de myror, eller slafvar, som vandra i mullen, och
 sällan få höra talas om i hvilken storartad skapelse de lefva.
 Verlden i 3 bilder, om Dumstedt, Klokstedt och Mellan-
 stedt, en mycket lustig, men sanningsenlig bok. 48
 sid. 40 öre. Af Chronwall.
 Edward och Brynhilda, af Chronwall, om 2 unga emi-
 granters färd och vaxelrika lefnadsöden i Amerika.
 Första delen 128 sid. 50 öre.
 En författares pinohistoria samt dilerse sånger af Chronwall 40 ör
 Krigets fasor i alla land, samlade och utgifna af Chron-
 wall. En högst märklig bok, som borde läsas af hvarj
 menska, till afsky för kriget. 96 sidor, 40 öre.
 För de unga, som sjunga, rekommenderas:
 Svenska Visförlagets Visbok, inbunden, innefattar alla
 utkomna visor från *N* 1 till *N* 50, och är den stör-
 sta visbok som finnes på svenska. 400 stora sid., 2 kr.
 Bergtrollen, en Norrländsk berättelse, om den "bergtagna"
 unga flickan Astrid och banditsonen Vilhelm, af
 E. Sundbom. 96 sid., 50 öre.
 Pilgrimsharpan, en andlig sångbok. 96 sid., 25 öre.
 Kokbok för alla. Den billigaste och mest praktiska kok-
 bok, i synnerhet för mindre hushåll. 96 sid., 50 öre.
 Grabben, 64 sidor, pris 25 öre, utkommer flera gånger
 om året. Nya böcker utkomma jemt.
 Säljas af de flesta resande samt å Svenska Småskriftförlaget.

